PUBLIEKE RUIMTE ONDER DRUK

Publicatie/Dossier vervolgpagina

De uitdagingen op sociaal-maatschappelijk vlak nemen toe: vergrijzing, verstedelijking, groei van het aantal alleenstaanden, het samenleven van mensen met verschillende etnische achtergronden. Het zijn ontwikkelingen die kunnen leiden tot een toenemende tweedeling in de samenleving. De openbare ruimte, waar mensen elkaar terloops tegenkomen, speelt een sleutelrol voor het contact met onbekenden en de blootstelling aan andere culturen en wereldbeelden. Leegstand, privatisering van gebouwen, concurrerende vrijetijdsbesteding en veranderend winkelgedrag zetten de beleving van de publieke ruimte echter onder druk.



Trends en ontwikkelingen

Krimp en groei

Nederland zal in 2035 naar verwachting 18,3 miljoen inwoners hebben, 1 miljoen meer dan nu. Vooral de grote en middelgrote steden zullen groeien, evenals diverse randgemeenten rondom de grote steden. Tegelijk zal 1 op de 5 gemeenten krimpen, vooral aan de randen van Nederland. Deze gemeenten zullen ook sneller vergrijzen dan de steden. Ook wonen er straks steeds meer mensen alleen (PBL & CBS, 2019).

Vergrijzing en ontgroening

Nederland vergrijst. Op dit moment is ongeveer 19 procent van de bevolking 65 jaar of ouder, in 2035 zal dat zijn opgelopen tot een kwart. De grote steden zijn minder vergrijsd dan de kleinere gemeenten,

maar ook hier neemt de vergrijzing de komende jaren naar verwachting toe, van 13 naar 20 procent 65-plussers in 2035. Door de vergrijzing neemt de druk op zorgvoorzieningen toe. Gemeenten krijgen te maken met oplopende tekorten voor de ouderenzorg. Tegelijkertijd is er sprake van ontgroening: sinds 2005 daalt het aantal mensen van onder de 20. Met name in krimpregio's zal de verdeling schever worden: meer ouderen, minder jeugd (CBS, 2019).

Versnelde verstedelijking

Wereldwijd woont meer dan de helft van de bevolking in steden. Die verstedelijking zal verder toenemen, ook in Nederland. De groei van steden wordt ten dele veroorzaakt door de natuurlijke bevolkingsaanwas, maar vooral doordat meer migranten zich in de steden vestigen. De toenemende verstedelijking leidt tot uitdagingen op het gebied van leefbaarheid en veiligheid. Ook zal de vraag naar bepaalde diensten toenemen (CBS, 2019).

Superdiversiteit

De Nederlandse bevolking blijft groeien, vooral door immigratie. Er komen meer migranten uit meer verschillende landen, waardoor de etnisch-culturele diversiteit toeneemt. De WRR spreekt van een 'nieuwe verscheidenheid' in een samenleving van vele kleine minderheden (Jennissen et al., 2018). Voorzichtig worden er verwachtingen geuit dat de ontwikkeling richting een 'superdiverse' samenleving zal leiden tot een groeiende voedingsbodem voor spanningen (Van den Broek et al., 2016).

Polarisatie

Hoewel de zorgen over polarisatie toenemen, laten bevolkingsenquêtes feitelijk weinig polarisatie zien. De grootste tegenstelling is die tussen arm en rijk, de meeste spanning bestaat tussen etnische groepen. De media neigen naar het uitvergroten van de tegenstellingen, en via sociale media worden berichten sneller en vaak zonder nuancering verspreid, waardoor polarisatie een maatschappelijk risico vormt (Dekker & Den Ridder, 2019).

Privatisering en technologisering

In toenemende mate verdwijnen publieke ontmoetingsplaatsen, zoals parken, buurthuizen en marktpleinen, of ze worden overgenomen door commerciële bedrijven. Door nieuwe technologieën wordt de openbare ruimte steeds minder openbaar. Denk aan treinstations waar je zonder ov-chipkaart bijna niet meer door kunt. Ook hangt de openbare ruimte vol met camera's en sensoren die data verzamelen over het gedrag van mensen. Deze data kunnen bijdragen aan verbetering van de leefomgeving (*smart cities*), personalisering van het winkelaanbod en veiligheid. Tegelijkertijd wordt hierdoor de openbare ruimte steeds minder publiek.

Third place

De term *third place* is afkomstig van de socioloog Ray Oldenburg, die in zijn boek *The Great Good Place* - oorspronkelijk gepubliceerd in 1989 - schreef over het belang van informele publieke ontmoetingsruimten voor de lokale democratie en de vitaliteit van gemeenschappen. Deze informele plekken met een neutrale status zijn de cementmolen voor de sociale samenhang binnen een gemeenschap.

Wat betekent dit voor de bibliotheek?

Ontmoetingsplek

Door toenemende druk op de publieke ruimte en door de hoeveelheid tijd die we online besteden, zal het belang van de bibliotheek als publieke, veilige verblijfsplek toenemen. Nationaal en internationaal bibliotheekbeleid onderstreept de ontmoetingsfunctie van de bibliotheek en de rol in het overbruggen van verschillen tussen bevolkingsgroepen. Of het nu gaat om een thema als integratie, sociale samenhang en burgerzin, of om een zeer menselijke behoefte aan contact, we kunnen niet zonder een plaats waar ontmoetingen tussen mensen en culturen plaatsvinden. Het maakt onderdeel uit van het wezen van de openbare bibliotheek om zo'n ontmoetingsplek te bieden.

Gebouw en programmering

Het faciliteren en stimuleren van ontmoetingen tussen mensen en bevolkingsgroepen is een van de kernfuncties van openbare bibliotheken. De ontmoetingsfunctie krijgt vorm door het simpele feit dat de bibliotheek een publiek gebouw is dat speciaal ontworpen is om te verblijven, aan leestafels of in het leescafé, om vrienden te ontmoeten, een praatje te maken of deel te nemen aan een activiteit. In het gebouw is iedereen welkom, ongeacht leeftijd, sekse, inkomen, achtergrond en politieke voorkeur. Ook in de samenstelling van de collectie en activiteiten streven bibliotheken diversiteit en inclusiviteit na.

Stilteruimtes

Het altijd 'aan' staan zorgt voor een groeiende behoefte aan even niets, aan plekken zonder wifi, ruimtes waar je even niet verbonden bent, waar je kunt ontsnappen aan de continue druk van het moderne verbonden leven. De behoefte aan stille ruimtes zal toenemen. Een hip voorbeeld van zulke ruimtes is een *whisper lodge*: een serene ruimte waar je wordt blootgesteld aan allerlei geluiden, geuren en aanrakingen om de tintelingen in je hersenen op te wekken - een soort liveperformance van een ASMR-video.

Maatschappelijke dialoog

Alleen het bieden van een ontmoetingsplek is niet genoeg. Het publieke domein heeft behoefte aan plekken waar 'betekenisvolle frictie' plaatsheeft (Hajer, 2018). In een pluralistische samenleving is verschil van mening mogelijk en moeten we ruimte geven aan die verschillende opvattingen, in plaats van te streven naar consensus (Huysmans, 2018). De International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) noemt de bibliotheek in haar manifest over De Multiculturele Bibliotheek 'toegangspoort tot een cultureel diverse maatschappij in dialoog' (IFLA, 2018).

Bronnen

- Center for the Future of Libraries (2019). *Unplugged*. Geraadpleegd op 25-11-2019.
- Dekker, P. & Ridder, J. den (2019). *Burgerperspectieven 2019 | 1. Tegenstellingen en polarisatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Hajer, M. (2018). Places of Hope. *Bricks, Bits & Books! Terugblik op het Bibliotheekcongres*. Leiden:

Magazine on the Spot.

- Huysmans, F. (2018). De agonistische bibliotheek. *IP*, 3.
- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2018). *Multicultural Library Manifesto Toolkit*. Geraadpleegd op 25-11-2019.
- Jennissen, R., Engbersen, G., Bokhorst, M., & Bovens, M.A.P. (2018). *De nieuwe verscheidenheid. De toegenomen diversiteit naar herkomst in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).
- Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) & Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2019). *Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2019-2050: Belangrijkste uitkomsten*. Geraadpleegd op 13-11-2019.
- Vos, E., Boogaart, A. & Zoutman, R. (2015). *Lokaal bibliotheekwerk. Een handreiking voor gemeenten*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).
- Wennekers, A., Boelhouwer, J. Campen, C. van & Kullberg, J. (2019). *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).